

KUNSKAP OM SAMHÄLLET

Av docenten SVEN DAHL

DEN traditionella formen och den nedärvda terminologien framstå lätt som något i och för sig givet, det märker man alltför väl, om man tar del av diskussionen om läroämnena i skolan. Dunkla och affektbetonade minnen från den egna skoltiden påverka många attityd till de »ämnen», som trängas om uppmärksamheten på skol-schemat. Värderingar av skolämnen göras med utgångspunkt från det egna yrkets behov eller också präglas de av vars och ens personliga läggning. Klagomål över allt det onödiga, som man får läsa i skolan, framföras med samma frenetiska patos som bekymren över att våra studenter »inte kan någonting» och att det inte görs någonting för att bibringa dem tillräcklig allmänbildning, klassisk, humanistisk, litterär, historisk, fysikalisk, kemisk eller vilken term man nu använder för dessa utan bestämd gräns i varandra övergående och varandra delvis täckande begrepp.

»Man skall inte lära sig mer än man *behöver kunna* senare i livet.» Naturligtvis, men vad menas med att »behöva kunna»? Den förra stora skolreformen vände sig med stora later mot »mångläseriet», som det skickligt påfunna bildningsfientliga slagordet löd. Specialisering påstods vara tidens lösen och borde ske så tidigt som möjligt. Den som inte »behövde» alla de tre språken, matematik eller biologi skulle få slippa dem så tidigt som möjligt. Domaren »behöver» inte kunskaper i biologi, lantmätaren inte i franska, resonerade man. Det märkliga var, att man lyckades ge specialiseringstendensen prägel av att vara modern, radikal, framstegsbetonad och demokratisk, medan »mångläseriet» var konservativt i sämsta mening, reaktionärt och förstockat. Men eftersom man gått i den gamla skolan, hade man också kunskaper i det »onödiga» ämnet latin och dekreterade »non multa sed multum», vilket betyder att det är bättre att kunna ett par ämnen ordentligt än att nosa på ett flertal. Latinska citat ha den fördelen, att de

täppa till munnen på folk av annan mening. Ingen vågar bestrida det riktiga i dem eller göra sig mödan bevisa, att de icke passa i sammanhanget.

Som väl är synes numera den uppfattningen, att kravet på en allmänbildning skulle vara reaktionärt, ha försvunnit. Slagordet »mångläseri» likaledes, och universitetens under senare år alltmera understrukna krav på bredare allmänbildning ha lett fram till den förbluffande konsekvensen, att vi nu komma att få ett gymnasium bestående av en allmänbildnings- och två specialistlinjer. De allmänbildade anses tydligen inte »behöva» kunskaper i latin och latinarna »behöva» inte mera kunskaper i matematik än realskolans. Låt gå för att utrymmesbristen på skolschemat framtvingar detta — det finns dock många bildade människor, som faktiskt äro medvetna om att de »behövt» den kunskap både i latin och matematik som de fått. Ty det är faktiskt märkligt, att denna kombination av kunskaper, som under flera decennier majoriteten av våra studenter (latinarna) valde, icke längre skall vara tänkbar på gymnasiet. Varför inte återinföra denna möjlighet, även till priset av en alternativ femårig gymnasielinje, som gäve så mycket av både latin- och reallinjens ämnen, som rymdes på schemat, och som kunde bli en verklig allmänbildningslinje?

Men latin är en hävstång till kunskaper och allmänbildning av många slag och matematik ett vetenskapligt redskap. Båda ämnena äro alltså mera av formell natur (ej alls sagt i föraktfull mening). De s. k. orienteringsämnen — ordet är inte riktigt sympatiskt — få emellertid på sin lott att ge det mesta av den allmänbildning, som det här ovan frågades efter. Varför skall man nu vara allmänbildad, varför skall man kunna litet av varje, varför är multa minst lika viktigt som multum? Svaren kunna vara många, men här är ett: För att man skall få realitetssinne och känsla för proportioner och inte minst ett rikligt associationsförråd. Kunskap om verkligheten, det är allmänbildning, och verkligheten, det är det samhälle som människan lever i och de s. k. naturlagar, som reglera hennes liv och hennes tekniska möjligheter. Kunskapen om verkligheten förutsätter kunskap om hur denna verklighet uppstått. Skolan har av gammalt flera ämnen på sitt schema, som skola tillfredsställa dessa önskemål. Det har sedan länge ansetts nödvändigt, att litteraturhistoria och historia läses av alla gymnasister fram till studentexamen, och så blir det även i fortsättningen. Övriga ämnen, geografi, biologi, fysik och kemi

upphöra för specialistlinjerna att vara obligatoriska på högre stadium.

Uppdelningen av dessa givna »ämnen» är segt fasthållen sedan mycket länge och har blivit sakrosankt, enligt uppgift därför att skolmedicinska synpunkter anses förbjudna införande av nya ämnen. Man har litet svårt att förstå, att flera timmar i färre ämnen skulle vara mindre påfrestande än färre timmar i flera ämnen. Det ligger en värdefull stimulans i att icke tvingas att bevista alltför många lektioner under *en* lärares ledning utan i stället få kontakt med flera. När man nu ger »historia med samhällslära» så mycket som 5 timmar i veckan i de högsta ringarna, måste detta vara ett allvarligt pedagogiskt missgrepp.

Nya viktiga vetenskaper ha uppstått, men de måste alla trängas in i ämnenas accepterade ram. De moderna samhällsvetenskaperna ha dock framtvingat ett nytt ämne, samhällslära, som dock icke får kallas för särskilt ämne utan föranlett termen »historia med samhällslära». Samhällsläran söker ännu i hög grad sin form, men det mest påtagliga elementet i den är vad som rör statens och kommunernas förvaltning, de politiska partierna och ideologierna, de viktigaste näringsorganisationerna och dylikt.

Betydligt mera vagt och konturlöst blir ämnet, när det även säges skola behandla »några av det ekonomiska livets viktigaste företeelser såsom spörsmål beträffande statens, kommunens och den enskilde medborgarens hushållning».

Förmodligen åsyftas härmed den svenska statens, de svenska kommunernas och de svenska (företagens och) medborgarnas hushållning, vilket mera rakt på sak kan kallas Sveriges näringsliv. Uppenbart är, att om man skall få sinne för proportioner och realiteter när det gäller Sveriges näringsliv, det icke räcker vare sig med mer eller mindre abstrakta allmänna omdömen och generaliseringar eller med anläggande av stats- eller kommunalfinansiella synpunkter, ej heller med Medelsvenssons privatekonomiska bekymmer att få lönen att räcka till hyra, mat och skatt. En svensk domare, som även i fortsättningen i regel kommer att vara utbildad på latinlinjen och en svensk ämbetsman, han må vara diplomat, lantmätare eller S. J.-tjänsteman (i vilka senare fall han troligen gått reallinjen), bör ha det realitetssinne som endast detaljerade kunskaper om näringslivet i Sveriges skilda delar kunna ge. Ändå hör det inte till skolans s. k. samhällskunskap att veta något om vad som är basen för näringslivet t. ex. på Gotland, i Bergslagen eller i Norrbottens kustlandskap. Man vet föga om det svenska

samhället och dess grundvalar, om man bara betraktar jordbruket som en helhet, utan att veta, varför det är en väsentlig skillnad mellan Dalarnas och Mälardalens jordbruk, eller om man betraktar industrin eller möjligen exportindustrin resp. hemmainsindustrin som odelbara enheter. Det är självklart för den, som känner till saken, att det i många avseenden är avsevärda skillnader mellan Västernorrland och Västerbotten likväl som mellan de skilda delarna av Älvsborgs län. I offentliga utredningar betraktas ofta länen, som om de vore naturliga enheter och som om läns-siffrorna därför vore verkligt belysande för näringslivets problem — trots att de flesta svenska län innehålla de mest disparata områden. Det är i regel inte svårt att få fram statistik för andra och enhetligare och därför mycket intressantare områden än län, men det kan man inte göra, om man inte känner till landets näringsliv och dess naturliga förutsättningar i detalj och den kännedomen har man inte bara därför att man är välorienterad i åtskilligt av vad som officiellt benämnes samhällslära. Den omständigheten, att samhällsläran måste kopplas ihop med historia av medicinska och andra skäl och att termen samhällslära inte tidigare brukat inkludera en konkret bild av det svenska näringslivet, borde verkligen icke få utgöra tillräckligt skäl för att kunskaper på detta sistnämnda gebit icke skulle vara obligatoriska för de humanister, naturvetenskapsmän och tekniker som mer eller mindre tvingas att ta studentexamen på specialistlinjerna utan ekonomisk geografi, det ämne som ensamt kan ge den sida av samhällskunskapen som här efterlyses.

Näringslivet är en väsentlig sida, minst sagt, av samhället. Men konkret kunskap på detta gebit hör inte till samhällsläran, det är konsekvensen av den traditionella terminologin. De som nu befinna sig i beslutande ställning ha inte själva i skolan kommit i åtnjutande av någon modern geografisk undervisning, eftersom geografin vid universiteten först de senaste årtiondena fått en ordentlig utformning. De, som i skolan undervisats i geografi av den nya generationen geografilärare, ha långt kvar till maktens tinnar. Geografi var i gamla tider i första hand ett inpräntande av namn utan tillägnande av synpunkter av större värde och utan att sammanhangen på något sätt kommo fram. Hur skulle det kunna ha varit annorlunda, när geografilärarna ofta voro rena amatörer utan, eller med mycket dålig, utbildning i ämnet. Det var överdrift i ena riktningen, detta med många fakta utan sammanhang. Samhällsläran som den är tänkt på de nya gymnasierna

Sven Dahl

blir en överdrift åt andra hållet, allmänna uttalanden om vårt lands ekonomiska förhållanden utan konkretion. Låt oss i stället gå medelvägen, den enda som i längden ger realitetssinne: en konkret bild av det svenska näringslivet med ett lagom antal väl valda detaljer, insatta i sitt rätta sammanhang. Den ekonomiska geografin är den vetenskap som specialiserat sig på detta och det finns ingen anledning att avstå från kravet på att den viktiga samhällskunskap och därmed allmänbildning som detta ämne ger skall bibringras alla som genomgå gymnasiet.
